

REVISTA DE CULTURA I DE FESTA

Federació Colles de Castelló Primavera 99 ANY IV, número 10

EDITORIAL

Hom diu que el foc dissipa les tenebres, origina la vida, calfa, neteja i purifica, orienta i atrau, posa remei a molts mals. Però, sobretot, ens aplega al seu voltant.

No pot estranyar-nos, doncs, que unes formes o altres de foc, siguen torxes, fogueres, les flames de la llar, etc., apareguen com a elements indiscutibles de la nostra vida, i d'una part del nostre temps. Perquè, des de sempre, el foc ha estat considerat a casa nostra com un petit sol domèstic, que n'hem mitificat. La seua possessió ha estat considerada com un furt fet als déus i és com a desgreuge d'això que encenem fogueres.

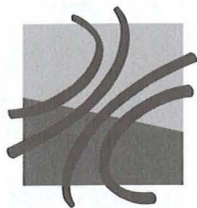
D'altra banda, la importància del foc per a la nostra vida, com a suport artificial a la necessària calor natural del sol, també està en la base de la celebració de les fogueres de la Nit de sant Joan. La nit més curta de l'any. I és que les fogueres sembla que volen augmentar l'ardor del sol, precisament quan s'inicia la seua davallada en el zenit. I per això encenem fogueres. I cremem tot allò vell i inservible, per a fer-ne rotgla al seu voltant i saltar sobre les flames.

D'uns anys ençà, la Federació Colles de Castelló ha sumat esforços per fer d'aquesta nit un festeig tradicional i arrelat. L'acceptació popular d'aquesta diada no s'ha fet esperar i, a hores d'ara, és una festa cívica de participació popular incontestable. Una festa que s'hi mereix formar part del calendari festiu de Castelló.

SUMARI

- 2 Dites y refranys.
- 3 Entrevista: Juanjo Trilles.
- 5 Imatges de la Festa:
- 7 Opinió: El foc i la militància ígnica.
Poesia: Dansa de Sant Joan.
- 8 Antropologia: La nefasta Nit de sant Joan.
- 10 Costumari: Sant Joan Baptista, la tradició popular i la flama de la llengua.
- 12 Gent de la Festa: Dimonis del Grau i Botafocs.
Ball de Dimonis.
- 14 Bestiari: Els nous dracs de Castelló.
- 15 Informació: Programa d'actes Sant Joan 99.

DITES I REFRANYS

Revista quadrimestral
Primavera 99
Any IV, número 10
Castelló de la Plana (la Plana Alta)
Tiratge de 500 exemplars
Preu de subscripció anual: 1000 ptes.
Preu de subscripció fora vila: 1300 ptes.

President Vicente de Juan Martínez

Director Joan Bta. Campos i Cruaïnes

Consell de redacció

Manuel Carceller Safont	Josep Antoni Pradells i Puig
Vicente Cornelles Castelló	Antoni Royo Pérez
Francesc Pascual i Más	Vicent Pau Serra i Fortuño
Josep Porcar Museros	Sònia Sanz i Alegre

Dibuixos

Luis Vellón, José Caño, Neus Cruaïnes, José Alonso

Edita

Federació Colles de Castelló

Imprimeix

Graphic Group, S.A. - Pol. Ind. Els Xiprers, 12 - Castelló
Dip. Leg. CS-80-96

Presentació d'originals

Centre Municipal de Cultura, carrer d'Antoni Maura, núm 4
12001 Castelló

Nota

"Plaça Major" no es fa responsable de l'opinió dels seus col·laboradors en els treballs publicats, ni s'hi identifica necessàriament

REVISTA PLAÇA MAJOR

Quota anual de subscripció:

1.000 pessetes (3 números)

Coordinador i Subscripcions: Joan Bta. Campos Cruaïnes

C/ Dr. Fleming, 72 - Residencial "Ítaca", dúplex 15

12560 Benicàssim (Castelló)

Telèfon: 964 39 32 80

Nota: Plaça Major també pots trobar-la a les llibreries Babel (C/ Guitarrista Tàrrega) i Faristol (Plaça Cardona Vives, 5) de la nostra ciutat.

Amb el suport de la

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

-Per Nadal al joc,
per Sant Joan al foc.

-Bona sort per Sant Joan,
desventura per Nadal.

-Els focs de Sant Pere se salten per darrere,
i els de Sant Joan se salten per davant.

-Foc de sant Pere,
foc de Sant Joan,
gardeu-nos de ronya
per tot aquest any.

-El dia de Sant Joan
n'és festa per tot el dia;
en fan festa els cristians
i els moros de la Moreria;
tallen el pa el dia abans
per millor folgar aquell dia.

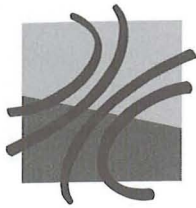
-Tres dies abans del sant
va pels pisos la canalla,
recollint els trastos vells,
canyes i manats de palla,
i aprofiten la diada,
del que tenen molts veïns,
que desembarassen casa
de mobles vells i roïns.

-Sant Joan Baptista,
apòstol i evangelista,
per la virtut que Déu us ha dat
gardeu l'aigua del pou
de bruixes i de mal donat.

-Qui per sant Joan es torreja,
per Nadal s'assoleia.

-Sant Joan, bon home,
Sant Joan, bon sant,
feu que el meu infant
sigui fort i gran.

ENTREVISTA

JUANJO TRILLES, COORDINADOR DE LA NIT DE SANT JOAN

Membre fundador de la Colla El Mitget, actual tresorer de la Federació de Colles, col·laborador habitual d'actes culturals i festers de la ciutat. Juanjo Trilles és un home de festa cabdal; un castellanenc, convençut i entusiasta. Home inquiet i afable, treballador obstinat, imaginatiu fabricant d'idees, activista cultural impagable, arregla processons incurable, etc. Avui parlem amb ell perquè des de fa dos anys coordina el programa d'actes que la Federació de Colles organitza al voltant de la Festa de la Nit de sant Joan.

El teu currículum fester és extensíssim, però, d'on ve la teua vinculació al món de les Colles?

Com ja saps sóc membre de la Colla El Mitget que es va fundar l'any 1993. Des que la meua colla va entrar a formar part de la Federació que m'encarrega de representar-la a les Assemblees de les Colles. I ara fa un any, amb l'entrada de la nova Junta Directiva de la Federació, Tico, va proposar-me com a tresorer de l'entitat.

Aquest és el segon any en què t'encarregues de coordinar els actes de la Nit de sant Joan. Com se presenta l'edició d'enguany?

L'experiència de l'any passat va ser, en general, molt positiva, tot i que van haver alguns aspectes que ens calen de millorar. Aquest any, però, el repte es més gran perquè hem implicat un major nombre d'institucions i empreses col·laboradores que, al capdavall, ens han permès d'enriquir el programa d'actes.

Quines novetats hi ha programades per a enguany?

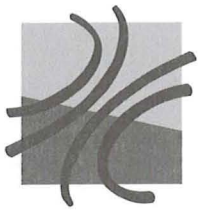
Enguany, la Nit de sant Joan es clourà, per primera vegada, amb un castell de focs que patrocina la Junta de Festes. D'altra banda, el grup Botafocs, del Grau farà l'estrena oficial dels Dracs de la ciutat i l'encesa demoníaca de les fogueres. En acabar, i també com a novetat de la diada, hi ha prevista l'actuació musical del grup de rock del país "Four on Six".

El dia 4 de juny i, com a preàmbul de la V Trobada de Dolçainers i Tabaleters, hi ha previst un cercavila de tots els grups participants que sortirà de quatre punts de Castelló —Plaça Maria Agustina, Borrull, La Pau i Correus—, i, després de fer

un recorregut urbà finalitzaran a la Plaça Santa Clara, on tindrà lloc la Trobada.

Pel que fa al programa paral·lel d'actes, cal destacar-ne, també la xerrada del dia 11 de juny, a càrrec d'Henri Bouché, al Saló d'Actes del Centre Social sant Isidre de Caixa Rural. I, el dia 19 de juny, hi ha

ENTREVISTA

prevista la visita al Planetari, però, abans hi haurà una tarda infantil amb jocs populars: sambori, corda, boli, volada de catxerulos, etc., i també un taller d'iniciació al ball de dimonis. Després hi haurà un sopar de pa i porta i l'actuació del grup de música popular "Saüc". Aquests són, a grans trets, les innovacions més importants que incorpora el programa d'enguany.

Sembla que un dels aspectes més difícils de resoldre és l'accessibilitat al Marítim, la Nit de sant Joan. Com està aquest tema per a enguany?

De moment hi ha bones expectatives. Hem tingut varies converses amb la Policia Local de Castelló i Protecció Civil i he de dir-te que tots dos s'estan per donar una solució al problema. Certament, no hi és gens fàcil de solventar, si tenim en compte la gentada que s'hi aplega. Aquest any, però, ens han promès una major dotació de personal, i hi ha prevista l'edició d'un plànol informatiu, amb itineraris alternatius per el moment de la sortida del Marítim.

Quines entitats participen en la Nit de sant Joan d'enguany?

L'organització dels actes està a càrrec de la Federació Colles de Castelló—a través de la Comissió de Dolçaina i Tabal i la Comissió de la Nit de sant Joan— i del Ball de Dimonis i Grup Botafocs del Grau.

Com a entitats patrocinadores i col·laboradores hi ha l'Ajuntament de Castelló, Junta de Festes de

Castelló, Fundació Bancaixa, Planetari de Castelló, Fundación Dávalos-Fletcher, Caixa Rural Castelló, Alcampo, Babel, Grup Scout "El Millars", Dimonis del Grau i Escola Municipal de Dolçaina i Tabal de Castelló. Crec que no em deixe ningú per citar.

Heu pensat de donar-li algun tipus de difusió als actes programats?

Pel que fa a la Nit de sant Joan, l'experiència ens demostra que cada any la participació popular va en augment, per la qual cosa aquesta festa no precisa gaire promoció. En canvi si que n'hi ha alguns actes puntuals del programa, com ara la visita al Planetari, la Trobada de Dolçaina i la xerrada, que ens calen de difondre. És per això que enguany hem cregut oportú de convocar una roda de premsa per tal d'informar els mitjans de comunicació local, alhora que hi ha prevista el seguiment informatiu de cada acte.

Finalment, vols afegir alguna cosa més?

M'agradaria que tot sortís segons les nostres previsions i que la gent s'ho passés d'allò més bé amb el actes que s'han programat.

Aquesta n'és una festa que després de cinc anys d'experiència s'ha consolidat plenament a la nostra ciutat, com ho demostra la participació de la gent. Però, malgrat això, cal seguir treballant per potenciar-la, amb el necessari suport de les entitats privades i de les institucions locals.

Joan Bta. Campos i Cruañes

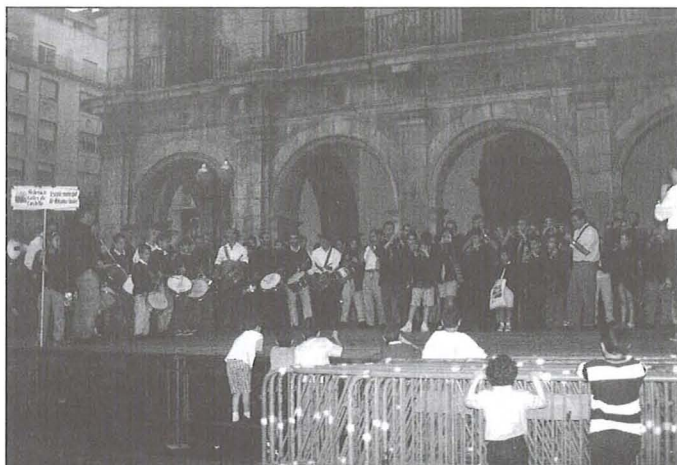

Dibuix de Rafel Pérez. Llibret Botafocs 99

IMATGES DE LA FESTA

Actuació de l'Escola de Dolçaina i Tabal a la II Trobada de Dolçainers i Tabaleters de Castelló (any 1996).
Foto: P.N.

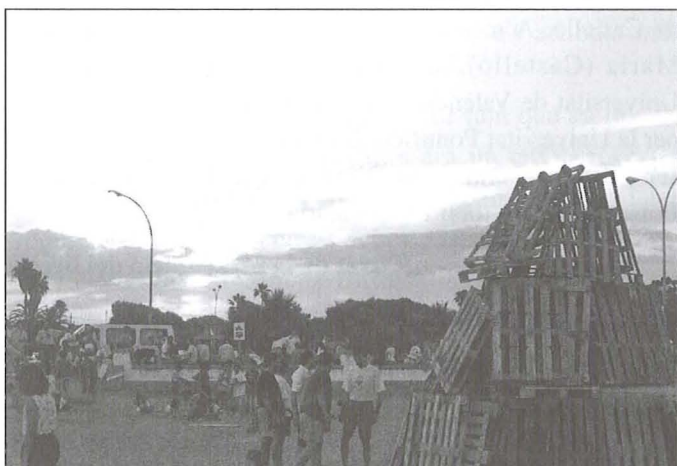
Actuació del Grup de Dolçaina "El Cudol", de València a la IV Trobada de Dolçainers i Tabaleters de Castelló (any 1998).
Foto: J. Trilles

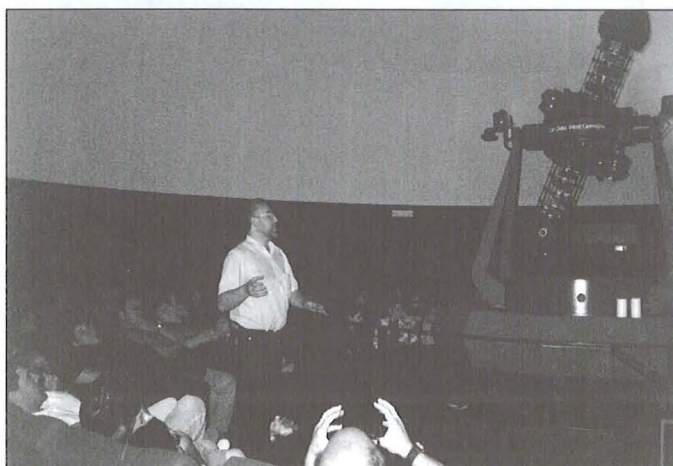
Actuació de la Colla El Fadri, a la IV Trobada de Dolçainers i Tabaleters de Castelló (any 1998).
Foto: J. Trilles

Moment del lliurament de coques i cava al passeig Marítim (Nit de sant Joan de l'any 1996).
Foto: P.N.

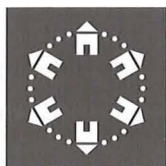

Apilament de palets (Nit de sant Joan de l'any 1996)
Foto: P.N.

Visita al Planetari de Castelló (any 1998)
Foto: J. Trilles

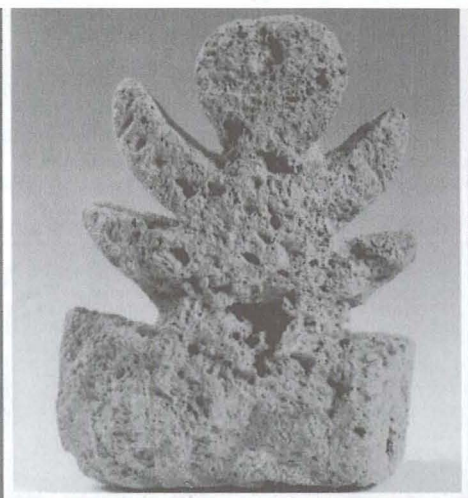

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

**HUELLAS DEL
ESPÍRITU EN LA
PREHISTORIA
CASTELLONENSE**

Joan Llidó i Herrero
Biblioteca de les Aules
Diputació de Castelló
Universitat Jaume I. 1999

**HUELLAS DEL
ESPÍRITU EN LA
PREHISTORIA
CASTELLONENSE**

Joan Llidó i Herrero

BIBLIOTECA
DE LES
AULES

La presència salvífica de l'Esperit en totes les cultures i pobles, va ser un dels temes humans que va suscitar més atenció al Concili Vaticà II. Així, dels seus setze documents, n'hi ha onze que se n'ocupen del tema, fent afirmacions com aquestes, "en totes elles (les cultures) hi ha coses vertaderes i bones" (LG16); "existeixen elements estimables, religiosos i humans" (GS92), "s'hi troben Semina Verbi i llums de l'Esperit" (AG9; AG11). I, donat que a conseqüència de la condició social de l'home, és impossible pensar que hi nasca la fe fora dels valors i rituals religiosos que li ofereix la seua pròpia condició humana, Joan Pau II conclou: "La presència i activitat de l'Esperit afecta no sols els individus, sinó també la societat i la història, els pobles, les cultures i les religions" (RM 28, 5)

Des d'aquestes premisses, l'autor usa una metodologia inductiva pròpia de la teologia hermenèutica, que el duu a superar el positivisme arqueològic i valora el pas de l'Esperit per les cultures prehistòriques castellanenques. Es tracta d'una visió nova per a l'arqueologia i per a la teologia.

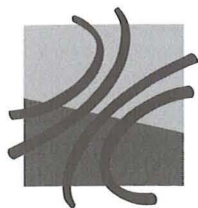
Joan Llidó i Herrero, Artana (Castelló), és professor de Religió i Cultura i de Cristologia a la Universitat Jaume I de Castelló. A més és capellà de la Concatedral de Santa Maria (Castelló). Va cursar estudis de Filosofia a la Universitat de València i és Doctor en Teologia Dogmàtica per la Universitat Pontifícia Gregoriana de Roma. També va ser Vicari General de la Diòcesi. Actualment, és Delegat Episcopal de Pastoral Universitària.

(Extret de la presentació del llibre)

DIPUTACIÓ
D E
CASTELLÓ

OPINIÓ

POESIA

EL FOC I LA MILITÀNCIA ÍGNICA

Contemplar les espelmes d'un foc que es cargola lentament és sotmetre's a una contemplació gairebé onírica. És com admirar el fresseig incansable de les onades, que es fan i es desfan contra el suau pendís de la platja, posem per cas en la Nit de sant Joan.

En el foc de la Nit de sant Joan hi ha una referència a l'eterna foguera ritual que la humanitat reitera des dels seus albors. En aquest ritu hi ha també una mena d'activitat repetitiva i hipnòtica que desperta en nosaltres una profunda admiració, potser perquè el foc sembla regit per algun déu que coneix les limitacions que imposa la nostra condició d'humans. I és que el foc, com la mar, ens enfronta amb els elements. I això ens recorda la nostra petitesa, la nostra insignificança davant la immensitat de l'Univers.

Pensem, per exemple, en la força inexhaurible del foc. Aquesta força que naix d'una imaginació de fusta, concreció de la força vegetal.

Pensem en el foc com a font de vida. El foc, una matèria tan difícil de controlar, posseeix la propietat admirable de repartir escalfor. I, l'escalfor és el principi de la vida, en contraposició a la mort, el regne de la fredor.

Pensem en la calor. Heus ací el solstici d'estiu; l'exultació solar en el moment de força màxima aconseguida per la divinitat del dia: la Nit màgica del Foc, i per tant, de la llum i l'escalfor, que són també els atributs més benèfics de l'astre solar.

La Nit de sant Joan, el Baptista. El sant que en lloc de combatre les fogueres, com que era un cas perdut, va decidir d'integrar-les. I avui sant Joan, i el foc i les fogueres ens semblen coses del tot inseparables.

No crec que siga gens fortuïta la gran quantitat de fogueres que s'encenen al llarg del calendari festiu a les nostres comarques. I és que, després de tot, els valencians som una gent amb una proverbial militància ígnica, ho vulguem o no.

Joan Bta. Campos i Cruaïnes

DANSA DE SANT JOAN

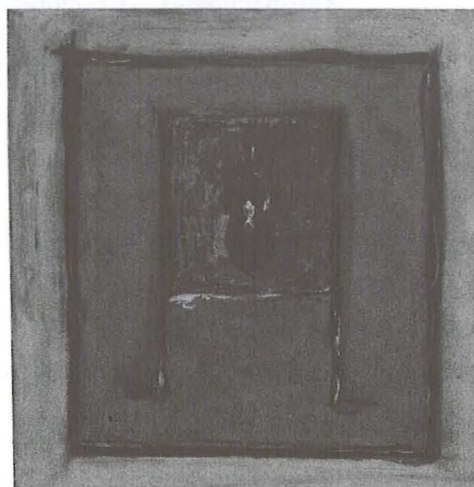
La nit és encisadora
espurneja la foguera,
*m'ha deixat la Primavera
un somrís com a penyora.*
Com un doll de feredat
el foc rosega la cana
en la revetlla Joana
amb son violent esclat.
Però a les flames astora
la que en lluïssor es primera,
*m'ha deixat la Primavera
un somrís com a penyora.*
He descobert els seus ulls,
ambdós esguards s'han trobat,
ràpids el cap hem girat,
li han tapat el rostre els rulls.
Mirada tan torbadora

un florir de cremor era,
*m'ha deixat la Primavera
un somrís com a penyora.*
Somnolents tements del rou,
lleugers en ales del ball
—fem que aquest foc d'encenalls
faça prendre un ciri nou,
passió entranyable fóra
l'amor que el meu cor delera.
*M'ha deixat la Primavera
un somrís com a penyora.*
Nit que el batec enamora
quan la bonança no espera
m'ha deixat la primavera
un somrís com a penyora!

Toni Vizcarro Boix:
Breu simfonia per a ella (1990)

Antonio Vizcarro

BREU SIMFONIA PER A ELLA

1er. Premi Certamen Juvenil de Poesia
"Miguel Hernández" 1990

ANTROPOLOGIA

La nefasta Nit de sant Joan

Mites i llegendes

Nit sortosa? Evidentment. Els astres estan al nostre favor i tots ens preparam per a fruit de la nit de Sant Joan. Però aquesta nit també pot ser malastruga, és a dir, nit de mal astre, ja que no tot té perquè ser joia per Sant Joan.

Gairebé mai no es parla d'aquesta cara de la nit més cèlebre de tot l'estiu, la primera. I, curiosament, a banda de les condemnes que les creences sobre la Nit

de sant Joan provocaren en diversos teòlegs i canònics cristians, com sant Agustí, Gracià, sant Isidor, Beda el Venerable, etc. i que el dia de Sant Joan no aparega entre els dies perillosos de l'any (que n'eren tres), ni entre els *dies Aegyptiaci*, que n'eren dos cada mes, ni

entre els dies nefastos del mes lluner, ni tan sols com a dia canicular, és a dir, un dels dies de més calor de tot l'any que comencen al mes de juliol. Deixant de banda tot això, la Nit de sant Joan pot ser perillosa i nefasta.

Els pronòstics que antigament es feien, ja ho arrepleguen d'alguna manera. Com a mostra anotem per a l'any 1654 les paraules d'un autor de calendaris valen-

cià, Gregori d'Anglesola Generoso, que diu sobre aquests dies:

“Las alegrías aumenta a los labradores por ser su cosecha buena; el ganado menudo aumenta; el pueblo es estimado de su Rey; a los Saturninos (astrològicament dins la influència de la planeta Saturn) inclina a viajes, pero no seguros; los secretarios, papelistas y Letrados tendrán muchas diferencias por cosas de su

profesión; y una persona muy grave sujeta a Cancro, es amenazada con una grave enfermedad peligrosa, o muerte violenta. La sangria buena a 23, 24, 26 y 27 para el colérico de mediana edad, y la purga a 24, bebida para evacuar la flema.”

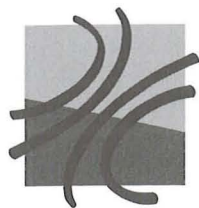
El sol corrent muntat en un carro, segons un llunari set-centista

(Costumari Català. Tom IV, pag. 27)

Encara és més breu “el astrologo espanyoleto D. Pedro Pablo Lamarca y Serrano, antes Palacios”, qui era professor de matemàtiques i catedràtic d'astronomia a la Universitat de Siena, en un llunari per a l'any 1782. Simplement assegura, per al 24 de juny, que farà calor. I es quedà tan ample!

Però, això és ben poca cosa. N'hi ha d'altres referències més fatals que afecten a certs indrets i situacions de la nostra terra. Com les històries de l'avenc del

ANTROPOLOGIA

L'autor de l'article ens avisa dels perills de la Nit de sant Joan

Foto: P.N.

Penyagolosa, que s'obri aquesta nit al lloc més imprevis i es pot tragar fins i tot un home, un matxo o tots dos ensems. Així que pareu compte els qui penseu d'anar a la nostra muntanya mare.

Una altra referència ens la dona Amades en dir que, per la castellania, la terra Alta, el Maestrat i el Millars, sortien a rondar aquesta nit els "ñitols" o "ñitoles", éssers molt petits que entraven a les persones pels forats dels oïts i aplegaven fins el cervell, confonent la memòria. Els afectats romanien com encantats i en estat d'inconsciència.

Té més substància encara la nit al barranc del Diable d'Orpesa, situat a un quilòmetre del poble al nord-oest, vora la serra. Aquesta nit, des de les dotze a la una, segons els testimoniatges, s'hi forma una gran turmenta de trons i llampecs entre els que apareix el diable vestit de color vermell brillant, sorgint de l'interior de la terra. Els qui hi passen durant el dia, veuen ombres que apareixen i desapareixen fugaçment alhora que s'oïssen sorolls estranys i se sent una olor de sofre cremat. La temperatura a l'interior del barranc és de 50

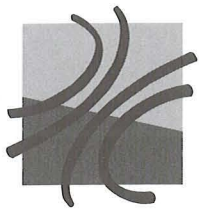
graus. A l'entrada hi ha un pou molt fondo que es diu el Pou del Coniller, del que diuen que, en dies de calma, surt un fum tènue constantment. Tanmateix, a aquesta hora naix, creix, floreix i mor una planta que les bruixes i els bruixots de les nostres comarques van a arreplegar per aplicar-la després a les seues arts màgiques. El paratge té uns 1.500 metres de llarg, per 100 metres d'amplària i 200 metres de fondària. En tot cas, ningú no s'atreveix a passar-hi la nit per por.

Però, en no anar-hi, prou. Més perillosa resulta la música del rei Herodes, com diuen a la comarca dels Ports. Ja ho sabeu. És tracta d'una conlloga formada pels personatges que hi eren a la cort del tal rei, quan degollaren el Baptista i la Salomé presentà el seu cap dins d'una safata. Aleshores van ser condemnats a vagar durant tota l'eternitat, sempre ballant i sempre cantant. Qui veu aquesta comitiva que s'apareix aquesta nit a partir de les dotze, pot ser víctima de dues coses : bé es morirà al cap de tres dies en pecat mortal, bé es tornarà boig com un gos i mai serà una persona.

Que Déu us pille confessats, o, millor, el dimoni. I feu-me el favor de limitar-vos a anar a la platja del Grau o a algun altre lloc proper de la mar per saltar les fogueres, prendre el primer bany i menjar un tros de coca sense perills. El pitjor que us pot passar és trobar un "ñitol" o "ñitola" ben regran i macís. De segur que no us entrarà pels forats dels oïts precisament.

Àlvar Monferrer i Monfort

COSTUMARI

SANT JOAN BAPTISTA, LA TRADICIÓ POPULAR I LA FLAMA DE LA LLENGUA

La història

Joan és, originalment, un nom derivat de l'hebreu Jo-hanan o Jo-hannes, que vol dir "Déu és propici", o, potser, Yo-hanan que vol dir "Déu s'ha compadit". És el nom que, segons la religió evangèlica, posà el sacerdot Zacaries al fill que tingué de la seua dona Elisabet (*Lluc 1, 5-25*). Amb el temps, el de Zacaries i Elisabet es retirà al

desert, on degué conviure en cercles religiosos essenis del Qumram fins que començà, l'any 27 o 28, a predicar la conversió al poble a la vora del riu Jordà, preparant-lo per a la vinguda del Regne de Déu (*Lluc 3, 1-20*).

La seua funció principal fou la d'assenyalar el seu familiar, Jesús de Natzaret, com l'enviat de Déu per salvar el poble.

Joan invitava els qui l'escoltaven a compartir el menjar i el vestit amb els necessitats, i, com Jesús faria poc després, acollia la gent de mala reputació. Com a expressió del canvi de vida, els invitava a rebre un baptisme (*Marc 2-8*). El baptisme, aleshores, era mal vist pels mestres jueus més conservadors perquè era una pràctica estranya a les tradicions rabíniques, pròpia d'altres confessions religio-

ses. El rigorista mestre Xammai el prohibia expressament perquè era contrari als usos jueus. Però els jueus de signe progressista, de la mà del rabí Hil.lél, admetien la purificació baptismal com a signe de vida nova.

La predicació incisiva de Joan, anomenat "baptista" pel fet de practicar aquest ritual d'aigua a la vora del riu Jordà, el va dur a la presó per atrevir-se a desaprovar la conducta del rei Herodes Antipes

(*Marc 6, 14-29*) fins que hi fou decapitat a petició de la seua amant Herodíes. Jesús de Natzaret en féu l'elogi major que se'n podria fer d'un home: "Entre els nascuts de dona no hi ha ningú més gran que Joan" (*Lluc 7, 28*). Els deixebles de Joan pas-

saren al grup de Jesús de Natzaret (*Joan 1, 35-51*).

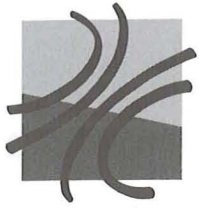
Retable de sant Joan que figurava en la capella de Sant Joan de l'Erm del carrer dels Tallers de Barcelona, segons una capçalera dels seus goigs (*Costumari Català. Tom IV, pàg. 28*)

La tradició eclesiàstica

L'església ha dedicat a sant Joan Baptista dues festes: la del seu natalici, el dia 24 de juny, i la del seu martiri, el 29 d'agost, anomenada també de sant Joan "el degollat".

En la iconografia bizantina, Joan Baptista és representat sovint com a personatge de la dèisi on

---

COSTUMARI

---

apareix Jesús com a pantocràtor, acompanyat de la Mare de Déu. En l'art occidental, hi apareix assenyalant Jesús com a anyell de Déu (Joan 1, 19-34), o bé en el tema de la seua degollació. Més tardanament apareix representat en escenes de la infantesa de Jesús, seguint versions dels evangelis apòcrifs.

La llegenda i la festa popular

La celebració popular de la festa de sant Joan té una antiga tradició a Europa, especialment a tota la Mediterrània. Com féu amb la figura de Jesús (per exemple la festa de Nadal, coincidint amb el solstici d'hivern, 24 de desembre), també es féu coincidir el dia de sant Joan amb el solstici d'estiu (24 de juny9, i el cristianisme popular assimilà molts dels vells mites i costums pagans que s'hi relacionaven.

A Catalunya, les illes Balears i el País Valencià l'element més característic és el foc, les fogueres, al voltant de les quals se salta o es dansa; actualment acompanyades d'una revetla amb balls i focs d'artifici. El sentit purificador del foc és clar: sant Joan, aquesta nit, travessa tot el món, d'una cap a l'altre i purifica tot allò que troba al seu camí.

Potser com a ressò del seu ofici de baptista, a la seua festa són freqüents els banys i les ablucions a les fonts, els rius i les platges, i també la creença que aquest dia les aigües tenen virtuts especials.

Es troben, però, en franca decadència, l'antic costum d'anar a cercar herbes aromàtiques amb les quals hom feia creus que eren col·locades a les llindes de les portes de les masies; i també han anat desapareixent les

processons pels camps amb torxes enceses fent girar grans rodes amb sarments incandescents.

Segons altres creences, aquesta nit uns éssers fantàstics, bruixes i dimonis, celebren, en les seues reunions, els seus encanteris i els seus usos rituals.

La flama de la llengua

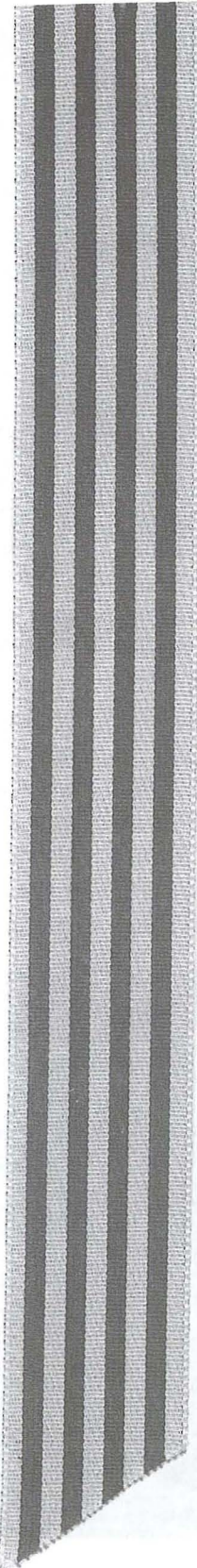

La forta tradició de la Nit de sant Joan a les terres de parla catalana ha fet d'aquesta nit un símbol especialment significatiu per a la unitat de la llengua. De Perpinyà i les poblacions de la Catalunya Nord puguen al cim del Canigó a encendre la flama simbòlica i la baixen a la catedral on es venera, a l'altar major, una gran imatge de sant Joan recoberta amb una immensa senyera.

La flama del Canigó ha passat de la Catalunya Nord a la resta de Catalunya. Ràpidament, amb avió sobretot, baixa la flama i arriba a les principals ciutats. També a les terres valencianes. A Castelló, el Centre Excursionista ha arreplegat durant molts anys la flama del Canigó, provinent de l'aeroport de Reus fins a l'aeroport de Castelló. Encara avui, la flama arriba fins a Sueca, i es perd a les fogueres d'Alacant.

Tot un símbol. Com els monjos pujaren a la creu del cim del Canigó d'on feren fora les fades del paganisme, el foc de sant Joan recorre tots els territoris de parla catalana i, en dotar-les d'accent propi, en trau fora els dimonis que els pertorben, i els retorna la pau.

Avel·lí Flors Bonet

GENT DE LA FESTA

DIMONIS DEL GRAU I BOTAFOSCS, BALL DE DIMONIS: Una història compartida i mai no contada.

Potser ja ens coneixeu, potser ja heu ballat amb nosaltres, potser heu sentit parlar dels Dimonis del Grau, Botafocs, o potser heu sentit parlar de la Colla de Dimonis del Grau, o tal vegada dels Botafocs del Grau, probablement del grup de dimonis Botafocs, o tal vegada dels dimonis del Grau Botafocs..., i així podríem seguir, ja que des de l'any 1990, els diferents moments de l'activitat, l'ampliació del nombre de persones implicades, i, sobretot la poca coneixença de la nostra associació en general, ha provocat eixa confusió del nostre nom als mitjans de comunicació i a la població en general. No obstant això, intentaré deixar —amb aquesta breu història dels Dimonis del Grau i Botafocs. Ball de Dimonis—, cada punt sobre la seua i.

Cap a l'any 1989, un grup de docents, pares i mares, xiquets i xiquetes, del Col·legi Públic Elcano, del Grau de Castelló, van començar a treballar conjuntament per a fer possible la creació d'un grup d'animació, d'un ball de dimonis,... Calia buscar referències immediates a les nostres comarques al voltant dels dimonis; calia pensar en els nous vestits, buscar la roba, cosir la indumentària, fer les maces,... desenvolupar les normes de seguretat, aprendre a fer servir la pirotècnia, etc. L'empresa semblava gegantina,

però, l'empenta, la il·lusió, el treball cooperatiu, l'ajuda desinteressada de moltes persones, el suport d'altres entitats ja coneixedores del món diabler —com La Infernal de La Sagrera i la Diabòlica de Gràcia, de Barcelona—, i sobretot el desig que teníem per superar aquest repte... van permetre que després d'un any de treball silenciosos, totes les coses necessàries estiguessin preparades, si més no, teòricament, ja que d'altra banda no gosaven de cap oportunitat immediata per a eixir al carrer i, a més a més, patíem el desconeixement de les institucions locals, de les entitats festeres, etc. per a intentar participar en les festes locals.

Va ser gràcies als organitzadors del Carnaval de 1990 —que va realitzar-se per primera vegada al Grau de Castelló—, que els Dimonis del Grau vàrem realitzar la primera actuació demoníaca. L'èxit va acompanyar aquesta primera actuació. Ningú no s'ho va prendre a males, i tot-hom s'ho va passar d'allò més bé, encara que el públic s'ho mirés de lluny. A més a més, aquesta primera actuació va seguir-se d'una allau de noves demandes, per a pertànyer als Dimonis del Grau, la qual cosa va cobrir les expectatives d'arrelament entre la població més jove. Els pares i mares, els mestres, estaven molt satisfets de la tasca feta!

Però, quedava encara molt a fer.

El futur més immediat passava per la creació d'un grup de percussió, d'un grup de xiquets i xiquetes interessats a crear una música pròpia per als dimonis, i amb la implicació de moltes altres persones. Teníem —i encara tenim— problemes de finançament, però amb l'ajuda de diverses entitats de Castelló vàrem adquirir els instruments de percussió mínims per a acompanyar el ball dels dimonis. I també ho vam aconseguir. Suppose que haureu ballat amb la nostra música, no?

I, a poc a poc, vàrem participar en diferents actes de la ciutat, com ara l'Encesa de les Gaiates, a la

Dimonis amb les primeres banyes.

Foto: R. Pérez

HISTÒRIA

L'acompanyament del grup de percussió forma part de l'espectacle dels dimonis.

Foto: R. Pérez

Magdalena; la Cavalcada dels Reis; les Festes per la Llengua, etc. Però, una sèrie de circumstàncies, com ara la limitació de l'àmbit escolar dels Dimonis del Grau, l'empenta de la gent implicada, les ganes de fer més coses, la participació de noves persones i també els diferents camps de treball que s'obrien en els aspectes culturals, van propiciar que eixe nou grup de gent, juntament amb algunes persones que ja formaven part del món diabler del Grau, es plantegessin la creació d'una associació que pogués tirar endavant, i superar, els àmbits ja existents. I, pensat i fet! Així va nàixer el Grup Botafocs a l'any 1993, amb la finalitat de potenciar les activitats populars i culturals.

Amb tot, però, vàrem haver de tornar a començar. Pensar en la vestimenta, les maces, la dinàmica del ball, la integració de nous personatges, la utilització de nous tipus de pirotècnia, la incorporació de nous instruments de percussió... Però, es clar, ja partíem d'un nivell de coneixença superior a la primera vegada. Vestits nous, maces noves, música nova. I amb això van començar noves actuacions: la participació en l'organització d'actes culturals a la ciutat de Castelló, la participació del Ball a Castelló, ciutat i a d'altres comarques de Castelló, de València i d'Alacant...

Cal dir que la tasca conjunta duta a terme pels membres de l'associació Botafocs —cadascun en la mesura de les seues possibilitats i interessos—, el bon "rotllo", la varietat d'edats i persones que en formen part, el caràcter obert a

l'entrada de nous membres, etc. defineixen la dinàmica de l'entitat. És a dir, que no parem! I el futur continua estant al davant...

I és així que des de l'any 1993, els noms de Dimonis del Grau i Botafocs, han anat baliga-balaga. L'un té els dimonis amb les primeres banyes, l'altre té la majoria d'edat com a norma, sense límit d'edat ni de banyes. L'un té un àmbit d'animació local, l'altre abraça un àmbit geogràfic major. L'un seria l'escola d'aprenents i l'altre l'ofici ben fet. I encara que tots dos anem junts, agafats de la mà, caldrà reconèixer a cadascú el que és seu i propi.

I és tot just, des del 1994 —any en què la Federació Colles de Castelló va realitzar la primera convocatòria a les colles festeres de la ciutat per a celebrar la festa de la Nit de sant Joan al passeig Marítim—, que els Botafocs i Dimonis del Grau participem a la Nit de sant Joan, any rera any, amb diferent intensitat, segons qui regia la destinació de la Federació de Colles, però amb tots els ciutadans que s'acostaven a la vora de la mar, al costat de les fogueres, per tal de fer ballar a grans i menuts després de sopar, i saltar les fogueres, pel davant!

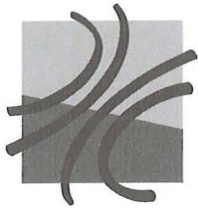
Aquest any, Dimonis del Grau realitzarà un taller de Foc, al costat del Planetari, el dia 19 de juny a les 20.30 hores. I Botafocs. Ball de dimonis, farà el cercavila i el correfoc del dia 23, a les 23.00 hores, pel Marítim. Per cert, heu imaginat alguna vegada uns Dracs acompanyant el Ball de dimonis? Hi haurà sorpresa!

I recordeu, tal com és diu al llibret que hem publicat: "Per Sant Joan, carn a la mar", i sobretot, "Els focs de Sant Joan es salten pel davant".

Per cert, us ha quedat clar això dels noms? Tant s'hi val, però, us hi esperem, ballant, sota el paraigua de foc de les nostres maces, ben contents!

Rafel Pérez i Sorlí
Dimonis del Grau
Botafocs. Ball de Dimonis

BESTIARI

ELS NOUS DRACS DE CASTELLÓ

Botafocs, dintre de les seues activitats, tenia previst d'incorporar nous elements al Ball de Dimonis, i un d'ells era la figura del Drac, ja que aquest s'adaptava al sentit simbòlic de la nostra participació per places i carrers i, a més, se'l identifica amb la figura del dimoni.

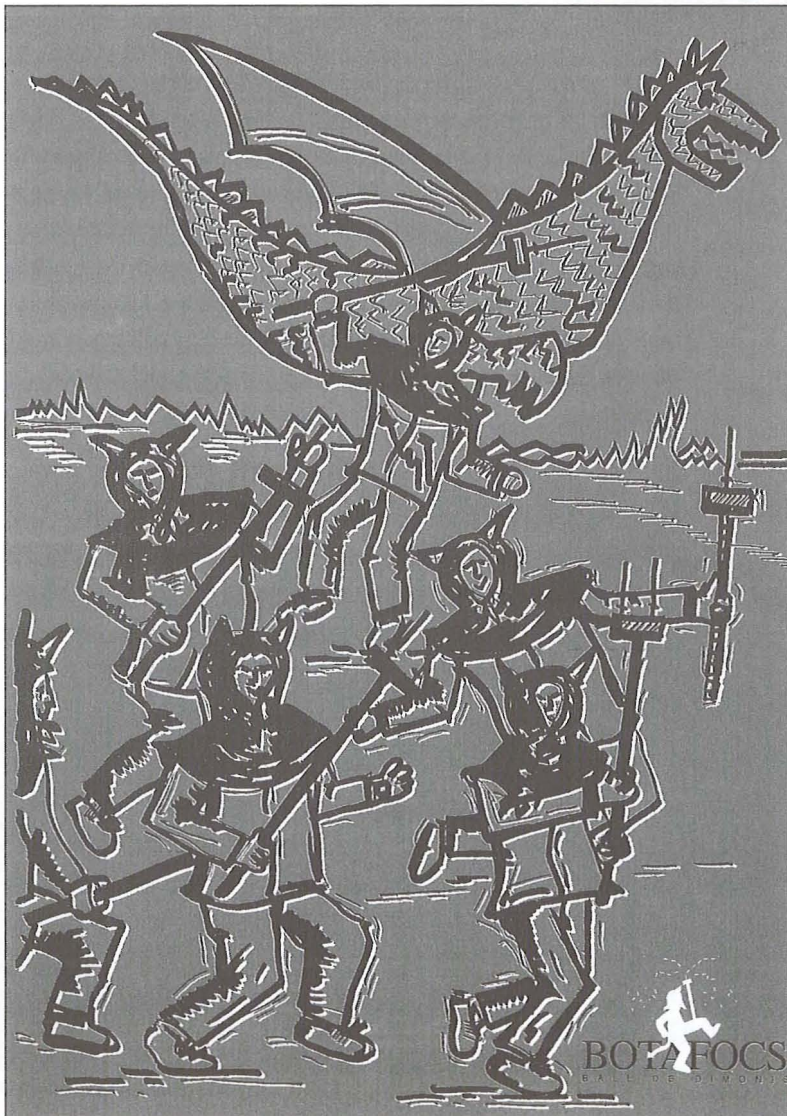
Però, quina és la simbologia del Drac? En el *Diccionari de símbols*, de Cirot, es defineix el drac com un "animal fabulós, figura simbòlica universal, que es troba en la majoria dels pobles del món, tant

en les cultures orientals com occidentals (...) A la Xina és un element de relació entre l'aigua superior i la terra, no obstant existeixen també dracs subterranis, aeris, aquàtics..." i, més concretament a les concepcions occidentals... "cadascuna de les diferents parts del drac signifiquen la fusió i confusió de tots els elements que originen totes les coses (l'aigua, la terra, l'aire i el foc) i també de diferents possibilitats: l'àguila, qualitat celestial; la serp, qualitat terrenal, a més d'associar-se a diferents colors: el roig protegeix la ciència, el blanc està associat a la Lluna, etc."

L'art, les festes populars, la vida diària, en són un bon espill on contemplar la incidència d'aquest element simbòlic a la nostra cultura. Qui no ha vist les representacions artístiques de les gàrgoles de les catedrals, o les pintures, escultures, dibuixos, els gravats, les peces de ceràmica, les figures de plom dels jocs de rol, que recullen aquesta imatgeria. Qui no recorda a Sant Jordi lluitant amb el Drac!

D'altra banda, és clar que la concepció de la figura del Drac i la seua representació ha anat canviant al llarg de les diferents etapes històriques, però ha mantingut el cos de la serp, el cap i les potes de l'àguila, i les ales del rat-penat. I en els dissenys inicials de la nova figura del bestiari de foc així ho vàrem contemplar.

Però, a mesura que s'anava avançant en la concepció del projecte, vàrem incorporar als trets simbòlics ja esmentats, uns altres que els fessin més arrelats, diguem-ne simbòlicament, amb les nostres comarques, i així als quatre elements que els sintetitzen vàrem incorporar el color verdós i el blavenc dels seus cossos, per a cadascun dels dos nous dracs.

BESTIARI

D'aquesta manera es podria unir o oposar l'aspecte simbòlic del verd, la força creadora de la terra, la joventut primerenca, i el naturalisme a l'aspecte simbòlic del blau-mar, com a mitjancer entre l'aire i la terra, com a font de vida. A més es tracta d'uns colors que són molt propers al cromatisme de la nostra comarca, a la realitat marinera i a la pagesia primitiva dels nostres avantpassats, que han generat tota la nostra realitat actual.

La interacció entre el blau i el verd és un constant del nostre paisatge castellanenc. I és clar que els dracs ho havien de representar. A més hi ha també l'aspecte del foc. I Castelló al bell mig.

Pel que fa als materials, podem dir que la fibra de vidre serà l'element bàsic de la seua construcció. Cal dir també que una persona serà l'encarregada de ballar cada Drac, i que, a més, tindrà suports per a llançar foc, diferents elements pirotècnics, etc. I, finalment, aquest ball portarà un acompanyament musical de dolçaina i percussió.

El grup de dolçainers que acompanyaran els dracs seran de nova constitució, amb persones de diferents procedències i interessos, però que estaran units pel

repte d'introduir la música de dolçaina en un nova vessant de la música popular. La percussió la realitzaran els famosos músics de Botafocs, per als quals també suposa un nou repte el fer ballar els Dimonis i el Drac.

La música de dolçaina ha estat composta pel reconegut dolçainer Paco Magnieto, i serà interpretada per l'agrupació DIT (Dolçaina i Tabal), el dia de la seua presentació, el proper dia 23 de juny, dia de la Nit de sant Joan, a partir de les 22.30 hores. Si voleu venir, esteu convidats!

Evidentment, sense la participació d'entitats locals que donen el seu suport econòmic i d'infraestructura, tot això no hagués estat possible. Pel que fa a això cal fer esment de la Fundació Bancaixa i de l'Ajuntament de Castelló, a través del seu regidor de Cultura, Miguel Angel Mulet, que han donat el suport necessari perquè la ciutat de Castelló pugui gaudir de la nova iconografia del Bestiari de foc.

D'altra banda també cal recordar que el projecte inicial de l'associació Botafocs era el d'incorporar una major quantitat de Bestiari, però si tot va com cal amb la parellita inicial..., potser els podem fer criar. Així que amb l'esdevenidor, mai no se sap!

Però no penseu que els dracs no tenen germans. De cap manera! Arreu de moltes de les nostres comarques n'hi ha de representants del Bestiari: dracs, vidries, àligues, tarasques, mulasses, bous, guites, i tants d'altres que esperem que en un futur ben pròxim pugen visitar els nouvinguts. Així que aneu-vos preparant!

Rafel Pérez i Sorlí
Botafocs. Ball de Dimonis

INFORMACIÓ

PROGRAMA D'ACTES DE LA NIT DE SANT JOAN ~ JUNY DE 1999 ~

Dia	Hora	Acte	Lloc	Organitza
Dimecres, 2	12.00 hores	Roda de premsa	Fòrum Babel Castelló	Federació
Divendres, 4	20.00 hores 20.30 hores 22.30 hores	Cercavila de Dolçainers V Trobada de Dolçainers i Tabaleters Sopar cloenda del V Curs de Dolçaina i Tabal	Recorregut urbà Plaça de Santa Clara Per determinar	Escola de Dolçaina Escola Escola
Divendres, 11	20.00 hores	Xerrada d'Henri Bouché	Saló d'Actes Centre Sant Isidre de Caixa Rural	"El Mitget"
Dissabte, 19	17.00 hores 19.00 hores 20.30 hores 21.30 hores 22.30 hores 23.00 hores	Jocs populars: trompes, boli, corda, sambori... Volada de catxerulos Visita al Planetari Taller ball de dimonis Sopar de pa i porta Sessions Telescopi Concert grup Saüc	Al passeig Marítim, davant del Planetari Platja del Pinar Planetari de Castelló Voltants del Planetari Passeig Marítim Planetari de Castelló Enfront Planetari	Grup Scout El Millars" Levante de Castellón Ajuntament Dimonis Grau Federació Ajuntament Federació
Dilluns, 21	19.30 hores	Presentació <i>Plaça Major</i> , núm. 10. Presentació dels Dracs	Fòrum Babel	Federació Ball Dimonis Botafocs
Dimecres, 23	20.30 hores 21.00 hores 22.00 hores 24.00 hores	III Concurs Coques de Sant Joan Lliurament Premis III Concurs Coques Cercavila Dolçainers Sopar de pa i porta Actuació Dimonis i Dracs Encesa de fogueres Traca anunciant Sant Joan Primer bany de l'any Castell de focs	Casa de Banys Casa de Banys Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim Passeig Marítim	Cagarròs Cagarròs Federació Federació Botafocs Botafocs Junta Festes Botafocs Junta Festes
Dijous, 24	01.00 hores	Actuació grup de rock "Four on Six"	Davant Casa de Banys	

